

બોલ

સમાનતાના

કચ્છના યુવાઓને વાચા આપતું સામાયિક

મહિનો: જૂન

વર્ષ: 2018

અંક: 1

જોડકર

પ્રકાશક :
કચ્છ મહિલા વિકાસ સંગઠન
૧૬-ચોગેશ્વર, ઘનશ્યામ નગર, ભુજ

સંપાદકો :
યુવાજૂથ - અંજાર
જાગૃતિ ગઢવી - કૃતિ લહેરૂ

વર્ષ : ૨૦૧૮-૧૯

ચિત્રો :
ક.મ.પિ.સં. ટીમ, રાધા ગરવા

નકલ : ૧૦૦૦

શું આપણા રોલ નક્કી છે ?

अनुक्रमरररर

केरररर ररररररर रररर	.....	०१ ररर ०२
अरररर नररर आ दुनररर	.....	०३ ररर ०ॡ
हुं अने रररर ओररर	.....	०ॢ ररर ०ॣ
रररर ररररररर केरररर रररर	.....	०। ररर ११
अरररर अररररररर	.....	१२ ररर १ॣ
रररर रररररर	.....	१ॡ ररर १ॢ

આ સામાયિક વિષે થોડી વાતો...

મિત્રો, આપણે સહુ આજે બદલતા સમયમાં જીવીએ છીએ. ચાંદ પર કે માઉન્ટ એવરેસ્ટ પર પહોંચનારી સ્ત્રીઓ ની ઘટનાને ગર્વથી જોઈએ છીએ સાથે જ સતત નારી શક્તિ અને તેના સશક્તિકરણ ના કેટલાય ઉત્સવો ઉજવીએ છીએ અને સીધી/પરોક્ષ રીતે સમાજમાં સ્ત્રી-પુરુષની સમાનતા ઉભી થાય તે માટે વિચારતાયઈએ છીએ.

પણ, આ ઘટનાઓ સામે એ પણ એટલું જ સાચું છે કે ખાવડા જેવા દુર્ગમ વિસ્તારમાં કોઈક છોકરી ૧૨મા ધોરણની પરીક્ષા આપે એ પણ અખબારમાં આવે છે. આપણી બસમાં મહિલા કંડક્ટર હોય એ પણ ન્યૂઝ બની જાય છે. તો, કઈ દુનિયા વધારે નજીક છે - આપણી આસ પાસના વિસ્તારોની કે ટીવી / અખબારોમાં આવતી ખબરો ની ?

જો આપણે સૌ સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચે દરેક સ્તરે સમાન - સામાજિક, આર્થિક, વૈચારિક એવા સમાજની કલ્પના કરીએ તો ? શું સાચે જ આ શક્ય બને ? અને જો આવી દુનિયા રચાય તો પછી દરેક કિશોરી/સ્ત્રી આઝાદી થી કોઈ પણ ડર કે સંકોચ વગર પોતાના સપના ઘડી શકે અને તેને મેળવી પણ શકે.

મહાન વિચારક ગ્લોરિયા સ્ટીનમ ના શબ્દોમાં “ લિંગ ભેદ વગરનું વિશ્વ એટલે એવી જગ્યા જ્યાં ‘જાતી’ (સ્ત્રી/પુરુષ) એવી ઓળખ જ મટી જાય અને દરેક વ્યક્તિની બસ વ્યક્તિ તરીકેની ઓળખ રહે.”

આ સામાયિક આવા જ વિચારો ને બહાર લાવવાની અને તેની ચર્ચા કરવાનું એક માધ્યમ છે. આ કોઈ સંસ્થા/વ્યક્તિ ની વિચારધારા ને નહીં પણ આપણા સહુ ના સપનાનું કચ્છ ઉભું કરવાનો એક નમ્ર પ્રયાસ છે.

આશા છે સહુ ને ગમશે અને આ સહુ નું બની રહેશે.

કેટલાક ચોક્કાવનારા આંકડા

ભારત

કચ્છ

૨૦૧૬માં માત્ર ૧૬૫
મહિલાઓને સીનીયર
આગેવાનના હોદ્દા પ્રાપ્ત થયા હતા.

ભારતમાં પુરુષોની સાક્ષરતાનો
દર ૮૨% છે, જ્યારે સ્ત્રીઓ માટે
આ દર માત્ર ૬૫% છે.
રાજસ્થાનમાં માત્ર ૫૨%
મહિલાઓ શિક્ષિત છે.

કચ્છમાં ૩૬% પુરુષો
જ્યારે ૫૩% સ્ત્રીઓએ ક્યારેય
શિક્ષણ મેળવ્યું નથી.

ભારતમાં ૧૫-૪૯ વર્ષની
પરણીત સ્ત્રીઓમાંથી
૭૦% મારપીટ અને
બળાત્કારનો ભોગ બને છે.

ગુજરાતમાં ૧૩-૩૨% કિશોરો
અને ૧૨-૪૨% કિશોરીઓએ અનિચ્છનીય
સ્પર્શનો અનુભવ કર્યો છે. ૪-૧૫% છોકરાઓ
અને ૩% છોકરીઓ બળજબરીપૂર્વકની
શારિરીક સંબંધના ભોગ બન્યા છે.

સ્ત્રીઓમાં પ્રજનને લગતા ૭૦% રોગો
માસિક ચક્ર દરમિયાનની સ્વચ્છતાના
અભાવને લીધે થાય છે.
ભારતનો માતા મરણ દર વિશ્વમાં
સૌથી વધુ છે.

કચ્છનાં ઘણાં વિસ્તારોમાં
૭૦% થી વધુ સ્ત્રીઓ
એનીમીયાનો શિકાર છે.

ભારતની કુલ વસ્તનો ૧/૪ ભાગ
એકલી રહેતી સ્ત્રીઓનો છે.
તેમાંથી ૨૫% થી વધુ ઓછી
સ્ત્રીઓ નાણાકીય નિર્ણયો
સ્વતંત્રતાથી લઈ શકે છે.

કચ્છમાંના કુલ કામદારોમાંથી
માત્ર ૧૫% સ્ત્રીઓ છે. ભારતમાં
મહિલાઓના ૬૬% કામનું
વળતર નથી જ્યારે પુરુષોનાં
માત્ર ૧૨% કામનું વળતર નથી.

શું આપણે સમાન તકો વાળા વિશ્વમાં જીવીએ છીએ ? - કેટલાંક તથ્યો

- ◆ કચ્છમાં કિશોરોના પ્રમાણમાં ૨% ઓછી કિશોરીઓ શાળામાં પ્રવેશ લે છે.
- ◆ કચ્છમાં પ્રાથમિક અભ્યાસ બાદ (૮ ઘોરણ પછી) ૫૦% કિશોરીઓએ ભણવાનું છોડી દેવું પડે છે.
- ◆ ૫૦% થી પણ ઓછા બહેનો પોતાના આરોગ્યને લગતા નિર્ણયો લઈ શકે છે.
- ◆ કચ્છમાં દર ૧ લાખ સ્ત્રીઓમાંથી ૬૪ સ્ત્રીઓ બાળકને જન્મ આપતા સમયે મૃત્યુ પામે છે.
- ◆ કચ્છમાં નવા જન્મેલા બાળકોનો મૃત્યુદર ૧૪% જેટલો ઉંચો છે.
- ◆ કચ્છમાં દર ૧૦૦૦ પુરૂષો એ માત્ર ૯૦૮ સ્ત્રીઓ જ છે, એટલે કે દર સ્ત્રીઓ ઓછી છે. જેના પરિણામો આપણે સતત જોઈએ છીએ.

અમારી નજરે આ દુનિયા...

અમારી નજરે આ દુનિયા

હમેંશા દરેકનું બાળપણ તેમના આખા જીવનની ચાવી છે, નાની ઉંમરમાં શીખેલી અને અનુભવેલી વાતો જ આપણે કેવા વ્યક્તિ બનીશું, કેવા પિયારો ને અપનાવીશું તે નક્કી કરે છે. જ્યારે નાનપણમાં જ એમ જોઈએ કે છોકરી અને છોકરા માટેના નિયમો અલગ અલગ છે, તેમના કામ અલગ છે અને તેમનું વર્તન પણ અલગ જ હોવું જોઈએ, તો પછી જ્યારે ભવિષ્ય / નોકરી માટેના નિર્ણય લેવાના હોય તો આ ઘડતરની અસર તો પડે જ ને ? જ્યારે અંજારમાં એક તાલીમ દરમિયાન યુવાઓને છોકરા-છોકરીની આખા દિવસની દિનચર્યા વિષે પિયારવાનું કહ્યું, તો તેમણે કંઈક આવી રીતે કહ્યું -

છોકરીઓ નો દિવસ

- ૫.૩૦ : શરૂ થાય
- ૬.૧૦ : ચા-નાસ્તો બનાવવા,
ઘર સફાઈ, ઘરના અન્ય કામ,
શાળા / કામ પર જવું
- ૧૦-૧ : શાળા/કામ
- ૧-૩ : જમવાનું બનાવવા મદદ
- ૩-૬ : ભરત ભરવું / શાળામાં ભણવું
- ૬-૭ : બહેનપણી જોડે વાત કરવી
ગાય દોહવાનું કામ
- ૭-૯ : જમવાનું બનાવવું,
વાસણ સાફ કરવા
- ૯-૧૧ : ટીવી જોવું / ઘરનું કામ
દિવસ પૂરો

છોકરાઓનો દિવસ

- ૯-૧૦ : વાગે શરૂ થાય
- ૯-૧૦ : જીમમાં જવું /
ક્સરત કરવી / તૈયાર થવું
- ૧૧-૫ : નોકરી / શાળામાં
- ૫-૭ : ક્રિકેટ રમવું / મોબાઈલમાં ગેમ રમવી
- ૭-૯ : જમવું / ટીવી જોવું
- ૯-૧૨ : ગામમાં દોસ્તારો જોડે વાતો
દિવસ પૂરો

આમ જોઈએ ને દરેકને લાગ્યું કે, ‘આવો દિવસ અને કામો કોણે નક્કી કર્યા હશે ? જો ઘરની દરેક વ્યક્તિ ઘરના કામમાં મદદ કરે તો છોકરીઓ અને સ્ત્રીઓ પાસે કેટલો સમય વધે - પોતાના વિષે પિયારવાનો, પોતાને ગમતા કામ કરવાનો.

આ કામોની સાથે જ,

શું તમને લાગે છે કે, છોકરા-છોકરી માટેના નિયમો પહ્ણ અલગ છે ?
તો, સહુ ના અનુભવો હતાં કે -

છોકરીના મા-બાપ તેને ફોન લઈ દેવા
૧૦૦ વખત વિચારે છે જ્યારે છોકરાના
મા-બાપ છોકરાને લઈ દે છે.

છોકરાને અંગ્રેજી માધ્યમની સ્કુલમાં મોકલવો,
છોકરાને આગળ ભણવાની છૂટ આપવી પણ છોકરીને ૧૨ કે
કોલેજ કરીને ઘરમાં બેસાડી દેવી અને લગ્ન કરાવી દેવા.

છોકરાઓ મોબાઇલ કે બીજી કોઈ પણ વસ્તુનો
ઉપયોગ કરી શકે છે જ્યારે છોકરીઓ નથી કરી શકતી.
છોકરીઓના મોબાઇલ ચેક કરવામાં આવે છે છોકરાઓ નો
મોબાઇલ ચેક કરવામાં આવતો નથી.

એક જ ઘરમાં છોકરાને મોબાઇલ
વાપરવાની છૂટ પણ છોકરીને નહીં.

વિવાહ કરવા હોય તો પણ છોકરીની
મરજી ન ચાલે. છોકરો પસંદ ન
હોય તો પણ કરવા પડે.

છોકરીઓને સરકારી શાળામાં ભણાવવામાં આવે છે
અને છોકરાઓ ને પૈસાવાળી શાળામાં
ભણાવવામાં આવે છે.

દિકરીને પારકી ગણવામાં આવે છે,
દિકરીને પોતાના નિર્ણય પોતે ન લઈ શકે.

ઘણા સમાજમાં એવું માનવામાં આવે છે કે
છોકરા મોટા અવાજે કંઈ પણ બોલી શકે છે જ્યારે
છોકરીઓ મોટે અવાજથી બોલી શકતી નથી.

જો છોકરો મમ્મીને મદદ કરાવે
તો માણસો કહે છે કે જુઓ :
છોકરો રસોઈ કરે છે.

લગ્ન પછી છોકરીને જોઈએ
તેટલું ભણવા અને નોકરી
કરવા નથી મળતી.

ઘરની બહાર છોકરાઓ બેઠા હોય
તો છોકરીઓને બહાર
નીકળવા પણ ના મળે.

આમ કઈ કેટલાય નિયમો 'છોકરા' અને 'છોકરીઓ' ને દર્શાવે છે, ને જકડી રાખે છે. દરેક નિયમ સમાજની
કોઈ રૂઢીથી જ ઉભા થાય છે, પણ એને તોડવા ખૂબ અઘરા હોય છે. દરેક નિયમ છોકરીઓ ને વધુ
સંપેદનશીલ, નાજુક, નબળી બનાવતો જાય છે અને છોકરાઓને મજબુત, કઠોર અને પોતાની કોઈ પણ
લાગણીઓને દર્શાવતા રોકે છે. ક્યાંક આ જ ઘડતર સ્ત્રીઓને સહન કરવાનું અને પુરુષોને હિંસા દ્વારા મર્દાનગી
બતાવવાનું શીખવે છે.

મિત્રો, તમને શું લાગે છે ? આ નિયમો યોગ્ય છે ? શું તેને બદલવાનો પ્રયત્ન આપણે કરી શકીએ ? તમારા
મત અને સૂચનો અમને ચોક્કસ મોકલશો.

ଓ

ଅଟେ

ମାଝି ଆତ୍ମା

‘છોકરા-છોકરી હોવાનો અહેસાસ’

એક બાળક જન્મે છે ત્યારે એ માત્ર એક સંતાન જ હોય છે. એને છોકરો કે છોકરી બનાવે છે આ સમાજ. એમાં એનું કુટુંબ આવે, આડોશી-પાડોશી આવે, મિત્રો આવે અને કમનસીબે ક્યારેક શિક્ષકો પણ આવે. પણ એ બાળકોને પોતાને ક્યારે લાગે છે, ક્યારે અહેસાસ થાય છે કે એ છોકરો છે કે છોકરી ? એ સમજવા માટે કચ્છ મહિલા વિકાસ સંગઠને એક નાનકડી પ્રવૃત્તિ કરી. અંજારના અલગ અલગ ગામોના યુવાઓ પાસે એ અહેસાસનું લખાણ કરાવ્યું કે જ્યારે તેમને પહેલી વાર ખ્યાલ આવ્યો કે એ છોકરો છે કે છોકરી. તો પુખ્ત વયના લોકોને ખ્યાલ પણ ન આવે એટલી બારીક આ પ્રક્રિયા નીકળી. મોટા ભાગના યુવાઓ બહુ નાની વયે એટલે કે ચોથા કે પાંચમાં ધોરણમાં જ પોતાની જાતિનો ખ્યાલ આવી ગયો હતો. લગભગ છોકરીઓને ઘરની બહાર જવાની મનાઈ ફરમાવવામાં આવી ત્યારે એમને પહેલી વાર એવું લાગ્યું કે કારણ કે એ છોકરી છે એટલે આમ થાય છે. આઠ ધોરણ પછી આગળ ભણવાનું નહીં, અપડાઉન કરવાનું નહીં, પસંદગીના કપડાં પહેરવાનાં નહીં... આવા નકાર સાંભળીને એમને અહેસાસ થયો કે માત્ર જન્મે છોકરી હોવાને કારણે જ કેટલી બધી બંધી આવી જાય છે.

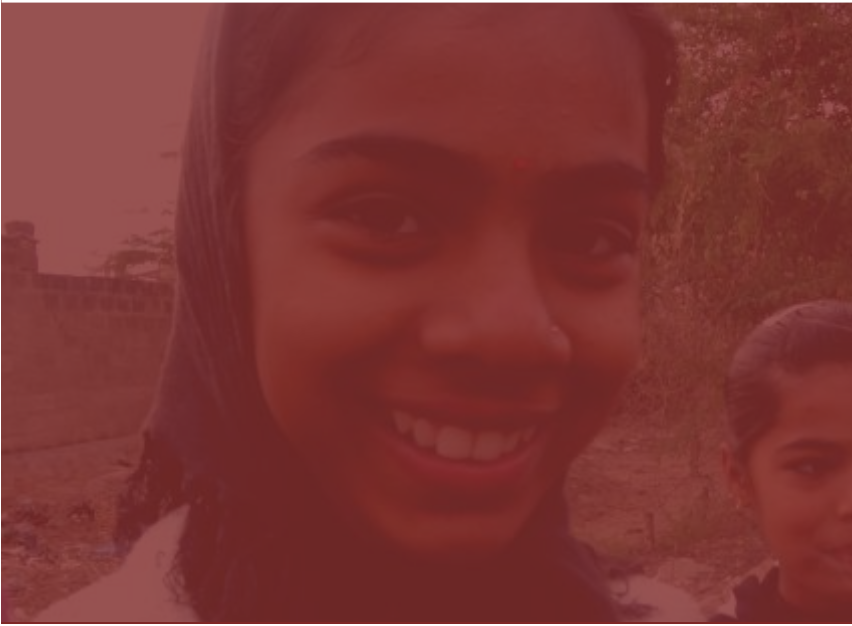
રસોઈ અને ઘરકામ શીખવાનું. અમુક સમય પછી ઘરની બહાર નહીં નીકળવાનું. છોકરાઓ સાથે વાત નહીં કરવાની. મોબાઈલ નહીં વાપરવાનો. આવી વાતો ઘરના લોકો તો કરે જ, સાથે બહારના બીજા લોકો એટલે કે અન્ય પરિચિતો, સગાં- સંબંધીઓ પણ સતત આ બાબતે કહ્યા કરે અને યાદ અપાવ્યા કરે કે તું છોકરી છો, તારે મર્યાદા રાખવાની છે. એક છોકરીને તો પહેલાં ધોરણમાં જ તે છોકરી છે અને છોકરા-છોકરી વચ્ચે સમાજ ભેદ રાખે છે એ ખબર પડી. કેમ કુ એની શાળામાં છોકરાઓ અને છોકરીઓને અલગ બેસાડતા. એટલું જ નહીં, રીસેસમાં નાસ્તો પણ અલગ બેસીને કરવાનો. એક છોકરી તો એટલી હદે કહે છે કે મારો જન્મ થયો ત્યારે સિસ્ટરે કહ્યું કે તમને છોકરી આવી ! બસ, ત્યારથી મને ખબર પડી કે હું છોકરી છું ! મોટા થઈને, ઘરમાં ભાઈ અને બહેન વચ્ચે થતા ભેદભાવે આ અહેસાસ વધુ ઉડોં કર્યો. “ભાઈ આ કામ કરી શકે અને તું ન કરી શકે કેમ કે તું છોકરી છે ” એવું પણ લગભગ બધી જ છોકરીઓએ ક્યારેકને ક્યારેક સાંભળ્યું છે. કોઈ છોકરી છોકરા સાથે ભાગી જાય તો એની અસર બીજી છોકરીઓ ઉપર જ પડે છે. શાળામાંથી વાલીની યિઝ્કી પિના રજા ન મળે. ઘરની બહાર નીકળવા ન મળે. ભણવાનું બંધ થઈ જાય. પણ સામે છોકરાઓને કશી અસર ન થાય. છોકરાઓની વાત પણ ઘણી રસપ્રદ છે. ચાર પાંચ છોકરાઓને એક મસ્તી કરતા જોઈને એક છોકરાને લાગ્યું કે સારું છે કે હું છોકરો છું. નહીં તો આવી તકલીફનો ભોગ હું પણ બનત. તો બીજા એક છોકરાને ઘરની પરિસ્થિતિ કોઈ કારણસર ખરાબ થતાં, તેની મમ્મીએ કહ્યું હતું કે હવે તારે ઘરનું ધ્યાન રાખવાનું છે. કેમ કે તું એક છોકરો છે અને તારે જ ઘર સાચવવાનું છે. ત્યારે એ છોકરાને લાગ્યું કે હું એક પુરુષ છું અને મારે જ બધું કરવાનું છે. (આની એ સમયની ઉંમર નથી લખી નહીં તો વધુ અસરકારક બનત)

એક છોકરાનો મત છે કે છોકરાઓનું માન શિક્ષક પાસે નથી હોતું. એક વાર વર્ગની છોકરીઓ અવાજ કરતી હતી. પણ સાહેબે પૂછ્યું તો બધી છોકરીઓએ રડીને છોકરાઓને સજા કરાવડાવી. તો ચારથી પાંચ છોકરાઓએ જ્યારે કોઈ વાર કોઈ વજનદાર વસ્તુ ઉઠાવીને બીજી જગ્યાએ મૂકી ત્યારે બધાને તેમને કહ્યું કે વાહ, તું તો શક્તિશાળી પુરુષ છે !

આ બધી વાત એ જ સાબિત કરે છે કે ક્યારેક તો કોઈએ ને કોઈએ એમને અહેસાસ કરાવ્યો કે એ છોકરી છે કે છોકરો. એ અસર પછી આખી ઝિંદગી રહે છે. એમાંથી બહાર આવવું અઘરું જરૂર છે, પણ અશક્ય નથી.

ਮਾਰੀ ਝਿੰਡਰੀਆ ਫੇਟਲਾਂਡ ਪਾਠਾ

વાત એક મર્દાની ની

મજબુત માત્ર પુરુષો જ હોય ? કે સ્ત્રીઓ પણ 'મર્દાની' હોય ? આવી જ એક મર્દાની રાજુબા અને તેનું કુટુંબ અંજાર ના એક ગામમાં રહે છે. નાની ઉમરે થયેલ લગ્ન અત્યંત દુઃખદ જિંદગી લઈને આવ્યા રાજુબા માટે. પતિના સતત માર અને ત્રાસ વચ્ચે તેમણે જિંદગી સાથે સમાધાન જ કરી લીધું હતું. પણ એમના ત્રણ બાળકો તેમના માટે જીવવાનું કારણ બન્યા. નાની દિકરી વનિતા દરરોજ એની માતા ને માર સહન કરતા જોતી. દિકરો ભગીરથ ક્યારેક એટલો ડરી જતો કે ઘરમાં જ છુપાઈ જતો. આ સમગ્ર પરિસ્થિતિમાં પણ રાજુબા ને ક્યારેય પોતાના ભાઈઓ/ માતા-પિતા ને જાણ કરવાનું યોગ્ય ન લાગ્યું. એની પાછળ દરેક સ્ત્રીને સહન કરવાનું અને ચૂપ રહેવાનું એવી માનસિકતા અને સમાજનો ડર જવાબદાર છે.

એક દિવસ રાજુબાએ પોતાની જિંદગીના આ વિષયકથી બહાર નિકળવાની હિમત કરી. ગામમાં જ નોકરી શરૂ કરી. હવે તો વનિતા ને ભગીરથ પણ મોટા થયા ને પોતાની માં ની બધી જવાબદારી લઈ લીધી. વનિતા એ થોડા વર્ષો માટે ભણવાનું છોડી બાંધણીનું કામ કર્યું ને ભગીરથ પણ કમાવા લાગ્યો. હવે ઘરનું વાતાવરણ જ બદલાઈ ગયું. બન્ને છોકરાઓ પોતાના પિતાનો ખુબ વિરોધ કરતા ને ક્યારેય હિંસા ના કરવા દેતા. રાજુબા પોતે પણ હવે હિંસાનો સખત વિરોધ કરવા લાગ્યા. વનિતા અને રાજુબા વચ્ચે માં-દિકરીનો સંબંધ જ ઉલટાઈ ગયો. વનિતા રાજુબાને મોબાઈલ ચલાવતા, નવી નવી વાતો જાણતા ને નવા જ સપના જોતા શીખવ્યું. મા અને બાળકોએ પોતાની એક અલગ જ દુનિયા વસાવી. વનિતા ક્યારેક યાદ કરતા કહે છે - 'કેવા હતા એ દિવસો.. મારા પિતા એ અમારા શરીરમાં લોહીનું એક ટીપું પણ ચડવા નથી દીધું. સતત માર-ફૂટ ને ત્રાસ. પણ હવે એ બધું પાછળ મૂકી દીધું છે.' વનિતાએ ફરી ભણવાનું શરૂ કર્યું છે, પોતાના ગામની છોકરીઓને જાગૃત કરવાનું શરૂ કર્યું છે. રાજુબા પણ હવે બહેનોના પ્રશ્નો માટે આગવાની લે છે અને આસ-પાસની ઘણી સ્ત્રીઓને તેમણે હિંસા માંથી છોડાવી છે. છે ને, આ બે મર્દાનીઓ ?

મિત્રો, આવી કેટલીય જીવતી વાર્તાઓ આપણી આસ-પાસ જ છે, જરૂર છે તેમને ઓળખવાની અને તેમના સંઘર્ષમાં મદદરૂપ થવાની. ઘરમાં થતી માર-ફૂટ એ માત્ર એ કુટુંબ નો જ નહીં પણ આપણાં સહુ નો પ્રશ્ન છે.

(સમગ્ર વાતમાં વ્યક્તિઓ ના નામ બદલાવ્યા છે.)

ઈચ્છો તો આખું જગત બદલાઈ જાય...

કાન્તા ભુજ ના રામદેવનગર વિસ્તારમાં રહે છે. પોતાના આસ-પાસના વિસ્તાર અને સમાજમાં તેણે સતત ૧૫-૧૬ વર્ષની છોકરીઓના લગ્ન થતા જોયેલા અને એ હમેશા વિચારતી કે, મારે ઘણું ભણવું છે, આગળ વધવું છે ક્યાંક મારા પણ આટલા જલ્દી લગ્ન થઈ જશે તો ? પણ એને પોતાના માતાપિતા પર પૂરો વિશ્વાસ.. કાન્તાએ ૧૬ વર્ષે આઈ.ટી.આઈ. માં અભ્યાસ શરૂ કર્યો. થોડાક સમયમાં જ તેની મોટી બહેનના લગ્ન નક્કી થયા. સમાજના આગેવાનોએ કાન્તાના પિતાને સમજાવ્યું, એક સાથે બેય છોકરીઓના લગ્ન કરી નાખો, ખર્ચ બચી જશે. એમને પણ વાત તો સાચી લાગી, ને કાન્તા ને પૂછ્યા વગર જ એના લગ્ન નક્કી થઈ ગયા. કાન્તા ને લાગ્યું કે મારા બધા સપના હવે પુરા...

એ દરરોજ વિચારતી કે, મા-બાપ ને સમજાવે કે લગ્ન કરી લે. લગ્નની તારીખ નક્કી થઈ - એ જ દિવસે જે દિવસે કાન્તા ની ફાઈનલ પરીક્ષા હતી. કાન્તાએ હિંમત કરી પોતાના પિતાને કહ્યું 'મારી આખા વર્ષની મહેનત બરબાદ થશે. મારા લગ્ન ના કરો, મને ભણવા દો.' પણ લગ્ન નક્કી થઈ ગયા હોવાથી એ પણ મજબૂર હતા. કાન્તાએ હિંમત ના ખોઈ ને પોતાની વાત પર અડગ જ રહી ને પોતાના નાનાની મદદ માંગી. સાથે જ, સમાજના પ્રમુખ પાસે પણ હિંમતપૂર્વક કહ્યું કે, હું ભણીશ ને આ લગ્ન નહીં કરું.' તેના નાના અને સમાજના પ્રમુખ બન્નેએ કાન્તાના પિતા અને તેના સાસરીયા ને સમજાવ્યા. અંતે સહુએ કાન્તા ના નિર્ણયને સ્વીકાર્યો ને એના લગ્ન અટકાવ્યા. કાન્તાએ પરીક્ષા પણ આપી ને પોતાનું ભણવાનું પુરું કર્યું. હવે કાન્તા આગળ ભણે છે, સાથે નાની ઉમરના છોકરાઓને ભણાવે પણ છે. એની ખુશી તો હવે આસમાને છે - 'હું ભણું પણ છું ને કમાઉં પણ છું. આગળના હવે બધા જ સપના પુરા કરવા છે. કાન્તાએ પોતાના વિસ્તારની કેટલીય છોકરીઓ માટે આદર્શ છે. હવે સમાજમાં દરેક છોકરીને ભણવાની આગળ વધવાની અને પોતાના લગ્ન ક્યારે થાય એ નક્કી કરવાની છૂટ મળે એ માટે કાન્તા સતત બધા સાથે વાત કરે છે. જો આત્મબળ હોય તો કંઈ પણ અશક્ય છે? આપણાં વિસ્તાર, ગામોમાં આવી કેટલીય બાલિકાઓ પરણી જાય છે. એમની માનસિક-શારીરિક સ્થિતિ શું થતી હશે ?

આગળના અંકમાં આપણે આ જ મુદ્દાની વધુ વાત કરીશું. તમારી આસ-પાસ આવી કોઈ ઘટના બની હોય તો અમને ચોક્કસ લખજો.

હું તો જિંદગીની રેસમાં આગળ નીકળી ગઈ...

મનીષા ને રસીલા અંજારના લોહારીયા ગામમાં રહે છે. તેઓ પાંચ બહેનો, એક ભાઈ સાથેના મોટા પરિવારમાં રહે છે. ખેતી સાથે જોડાયા હોવાથી રહેવાનું પણ વાડીમાં જ. મનીષા ને એની બહેનોને ભણવાની અને પોતાને ગમતું કરવાની દરેક પ્રકારની છૂટ. ‘છોકરીઓ તો ભણે નહીં, બહાર ના નીકળે, જલ્દી લગ્ન કરી લે’ આવા એકેય નિયમોને મનીષા ના માતા-પિતા એ અપનાવ્યા નહોતા. દીકરીઓને પોતાની જિંદગી પસંદ કરવાનો અધિકાર હોય અને એમના પર કોઈ બંધનો ના હોય એ આ બંને માવતરનો જીવન મંત્ર. પોતે તો પાળે પણ ગામમાં પણ સહુને સમજાવે, ‘દીકરા-દીકરી વચ્ચે ભેદ ના રાખો’. મનીષા ના કુટુંબને વાડી થી ગામ વચ્ચે નું ઘણું અંતર કાપી રોજ-બરોજ ની વસ્તુઓ, ભાઈ-બહેનની શાળા, એવા અનેક કામ પડતા. મનીષા ના પપ્પાએ પિયાર્યુ, મારી દીકરીને વાહન શીખવાડું તો એ ઘરના કામ તો કરે જ પણ પોતે પણ કયાય એકલા જવું હોય તો જઈ શકે. તેમણે મનીષાને બાઈક શીખડાવી. ગામમાં તેને બાઈક ચલાવતા જુએ તો ‘કેંક નવું જ છે એમ કહી બધા મજાક ઉડાવતા’ પણ મનીષા કે એના કુટુંબને ક્યારેય એ નવાઈ ન લાગતી. જે કાંઠાળ પિસ્તારમાં છોકરીઓ ટમા ધોરણ પછી ભણવાના સ્વપ્ન પણ ના જોઈ શકે ત્યાં પોતાની સ્વતંત્રતાથી ફરતી છોકરી તો નવાઈ જ કહેવાય ને ! મનીષા ઘરના કામમાં તો મદદ કરતી પણ પોતાના ભાઈ-બહેનને શાળા મુકવા-લેવા જવાનું પણ શરૂ કર્યું જેથી તેમનું ભણતર ચાલુ રહે. ધીરે-ધીરે તેણે રસીલાને પણ બાઈક શીખડાવી દીધું. બંને બહેનો પોતાના કુટુંબ અને ગામની કેટલીય છોકરીઓને નવી રાહ બતાવે છે.

જો માતા-પિતા મુક્ત પણે પોતાના બાળકો ને સહયોગ આપે, તો તેઓ કઈ પણ મેળવી શકે. મનીષા ૧૨ ધોરણ પછી પણ ભણે છે અને ક્યારેય એકલા બહાર નીકળતા અચકાતી નથી. વાહન તો માણસ માત્ર માટે બન્યા છે, છતાંય આજે બાઈક, ટ્રેક્ટર, ટ્રક, બસ ચલાવનાર તરીકે માત્ર પુરુષો જ હોય છે. તો ક્યારેક કોઈ સ્ત્રી/છોકરી આવા વાહન ચલાવે તો આટલી નવાઈ કેમ ? એમાં પણ નિયમો હોય ?

તમને કોઈ આવા નિયમો દેખાય છે, આપણાં સમાજમાં ? તો અમને ચોક્કસ લખીને મોકલાવો.

અમારી અભિવ્યક્તિ

આધુનિક સમાજની પછાત વિચારસરણી

૨૧મી સદીમાં ગર્વથી પોતાને આધુનિક કહેવડાવવાવાળો સમાજ આજે પણ કેટલાય ભેદભાવોમાં જીવી રહ્યો છે. નાત-જાત, ધર્મ, વિસ્તાર, આર્થિક વર્ગ, શિક્ષણનો ભેદ અને બીજા તો કેટલાય. આજે વાત કરવી છે સામાજિક લિંગભેદ એટલે કે સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચે રાખવામાં આવતા ભેદભાવની.

સ્ત્રીની બુદ્ધિ પગની પાનીએ, નાર બુદ્ધિ પાંસરી, વહુ ગઈ તો ગોળા ઢાંકણું ગયું. બીજી આવશે, દીકરી સાપનો ભારો વગેરે વાક્યો પોતાને આધુનિક માનનારી આજની પ્રજાની માનસિકતા સૂચવે છે. વિજ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ સમાજ કદાચ પ્રગતિ કરી રહ્યો હોય, પરંતુ વિચારોની દ્રષ્ટિએ સાવ નીચે જ ગઈ શકાય.

એક સ્ત્રી જ્યારે જન્મ લે છે ત્યારે તે એક સારી પુત્રી બનવાના પ્રયાસ કરે છે. પરણીને સાસરે જાય છે તો સારી પત્ની, સારી વહુ બનવાના પ્રયાસ કરે છે. સંતાનના જન્મ પછી એક સારી માતા બનવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પણ સમાજની પૂર્વગ્રહવાળી માનસિકતા એને એક ક્ષણમાં “ખરાબ સ્ત્રી” બનાવી દે છે.

સૌને દીકરો જોઈએ છીએ. કારણ ? નર્ક માંથી ઉગારે કોણ ? દીકરો, અંતિમ સંસ્કાર કોણ કરે ? દીકરો, વંશને ચલાવે કોણ ? દીકરો, જ્યારે દીકરી ? તેને ઉછેરો, ભણાવવાનો ખર્ચ, લગ્ન ખર્ચ કરો. મળશે શું ? કંઈ જ નહીં. પરંતુ કોઈ એ નથી વિચારતું કે સંતાનનો જેવો ઉછેર કરો તેવું તે બને. સમાન તક મળે તો દિકરો હોય કે દીકરી, સરખા જ ખીલી ઉઠે છે.

સમાધાન અને સમજનો અર્થ બસ એટલો જ રહી ગયો છે કે સ્ત્રીએ મૂંગા મોઢે સહન કરવું. પરંતુ જો ખરેખર સમાધાન ઈચ્છતા હોઈએ, તો પહેલા તો એક બીજા ઉપરના દોષારોપણમાંથી મુક્તિ જરૂરી છે. આપણે માત્ર બે ભાગ સ્ત્રી અને પુરુષ તરીકે જ જોઈએ છીએ. પણ શું બન્નેની ઓળખથી ઉપર માનવ તરીકે જોઈ શકીશું ખરા ?

અવની દવે -

કચ્છ મહિલા વિકાસ સંગઠન અને સૈચરે જો સંગઠન, નખત્રાણા દ્વારા આયોજિત ડીબેટના સહભાગી.

કોઈ સાચા મળે કે ન મળે, મને વાચા મળે તો બસ છે

આ પંક્તિમાં સ્ત્રી કશું કહેવા માંગતી હોય કંઈક મેળવવા માંગતી હોય એવું લાગે છે ને ? કોની પાસે છે આટલી અપેક્ષાઓ ? હું જણાવું... આપણાં સમાજ, પુરૂષવાદી વિચારવાળો સમાજ...

આપણો દેશ આઝાદ થયો ત્યારથી અત્યાર સુધી ૭૦ વર્ષ પૂરા થયા પરંતુ ગ્રામ્ય સ્તરે સાક્ષરતાનો અભાવ ઘણો છે, આજે પણ એવું માનવામાં આવે છે કે દીકરી પાસે સંપત્તિ છે, તેને ભણાવવાની શી જરૂર ? પાસે ઘેર જઈને રસોડું સંભાળવાનું ને ! તો પછી ભણાવવાની શી જરૂર ? જ્યાં સુધી આ નિયમો ને રૂઢિમાં ફેરફાર નહીં આવે ત્યાં સુધી પરિવર્તન લાવવું ખૂબ જ અઘરું દેખાય છે.

‘સ્ત્રી’ અબળા નથી, પુરૂષની સમોવડી છે’ આવું સાંભળી વિચારમાં પડી જવાય છે. આ શબ્દો સ્ત્રીને સશક્ત બતાવવા હંમેશા વપરાય છે. પણ સ્ત્રીઓનો બાંધો, લક્ષણો એ કુદરતે સરજેલો ફરક છે. અમાં સ્ત્રીઓ પુરૂષ સમોવડી બનવાની વાત ક્યાં ઉભી થાય ? અન્યથા સ્ત્રીઓને મજબૂત દેખાડવા મસલ્સ કે દાઢી-મૂછ હોત. એ જ બતાવે છે કે કુદરતે શારીરિક ફેરફાર કર્યા છે, એને અબળા બનાવી છે આપણે...

ક્યાં સુધી આપણે રૂઢિઓને સાચવીશું ? આપણે આ જીવનમાં ગુંથેલી આ રૂઢિઓનું એક માનસિક બંધારણ બનાવી લીધું છે. અંતે તો એટલું જ લાગે છે કે સ્ત્રી પુરૂષ એક બીજાના પૂરક છે અને જીવનનો આધાર છે. જ્યારે સ્ત્રી નોકરી કરે/કમાય કે કહેવાતા પુરૂષના કામ કરે તો સ્ત્રી મટીને પુરૂષ બની જતી નથી. એ જ રીતે પુરૂષો રસોઈ કરે તો તેમના મૂળભૂત લક્ષણો તો એ જ રહે છે તો શું આ ભૂમિકાઓ જ આપણે ના બદલી શકીએ ? એ તો આપણાં જ હાથમાં છે.

વંદના મારવાડા, વીડી ગામ, અંજાર-કચ્છ.

મીઠી મોબાઇલ

નામ મારૂ મીઠી પણ વાત કરું હું કડવી
હોય વાત એ સાચી, પણ લાગે સૌને અડવી

આજે કરું હું વાત રાધા આહિરની

નાનપણ થી જ રાધા અલગ,
રમે બસ ટ્રક અને છકડાથી..

જે પણ વાહનમાં બેસે,
દેખાય બસ બ્રેક કલચ ને ઠિયર
બીજા કશામાં મન જ ના લાગે...

મોટી થઈ, થોડું ભણી પણ સપનું હતું
વાહન શીખવાનું જ...
એક દિવસ તો સૌથી છુપાઈને
બેસી સીધી ટ્રેક્ટર પર...

માં-બાપ ને સૌં કરી ગયા,
કે તને વાગી જશે....
પણ રાધાને ક્યાં કર હતો ?

धीरे-धीरे ट्रैक्टर तो शीजी,
परा राधाने तो
अधाज वाहन चलाववा हता,
तो आर्कय शीजी ने छकडोय शीजी

पोते तो शीजी,
पोताना भाएने परा शीजवाड्युं.

परा गाममां कोएये पहेला जोयुं नहोतुं , ने चालु थए वातो...

‘ट्रैक्टरना अएले
अरत काम शीजी
होय तो ?

आर्क चलावे ते
सांरुं कहवाय ?

आलुं अद्यु शीजीने
शुं करवुं ?
जवुं तो सासरे ज छे’

परा राधाये तो नककी ज कर्युं हतुं
कोए परा डर वगर,
पोतानी जिंङगी मरजु थी ज़ुववी

ધીરે-ધીરે ગામમા પણ આ વાતનો
સ્વીકાર થતો ગયો,
ને રાધાને જ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે
પોતાની સહેલીઓને લઈ ફરવા નીકળી પડે.

હવે તો, ઘરમાં પણ બધા જ
સ્વીકારવા લાગ્યા,
જરૂર હો તો રાધા જ બધાને
બહાર લઈ જાય...
કહે 'તારી ડ્રાઈવિંગ કેટલી મસ્ત છે'

એકવાર રાધા અને તેની સહેલીઓ
ફરવા નિકળ્યા,
ગીતો-ગાતા, બધા મસ્તીમાં હતા.

પાછા વળતા મોડી સાંજ થઈ ગઈ,
અચાનક છકડો બંધ પડ્યો
ગામ હજુ દૂર હતું,
સૌને ચિંતા થઈ, પાછો પહોંચીશું કેમ ?

મિત્રો, વાર્તા અહીં અધૂરી છે... તમને શું લાગે છે, એનો અંત શું આવ્યો હશે ?
તો આ અંત લખી અમને મેસેજ કરો....

આ અંક વાંચી
તમારૂં મનમાં શું
વિચારો આવ્યા ?

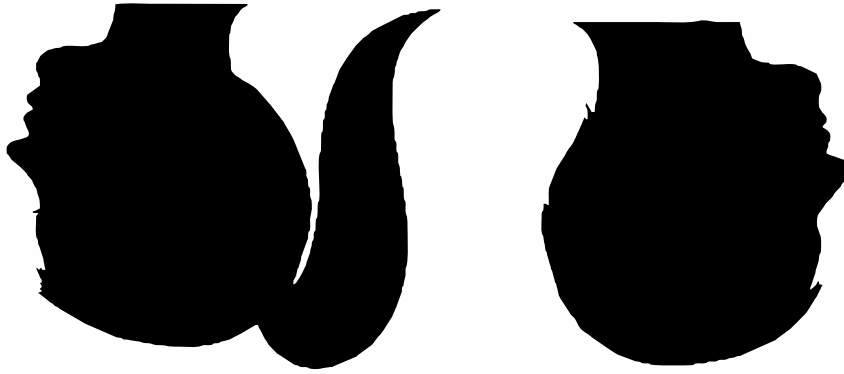
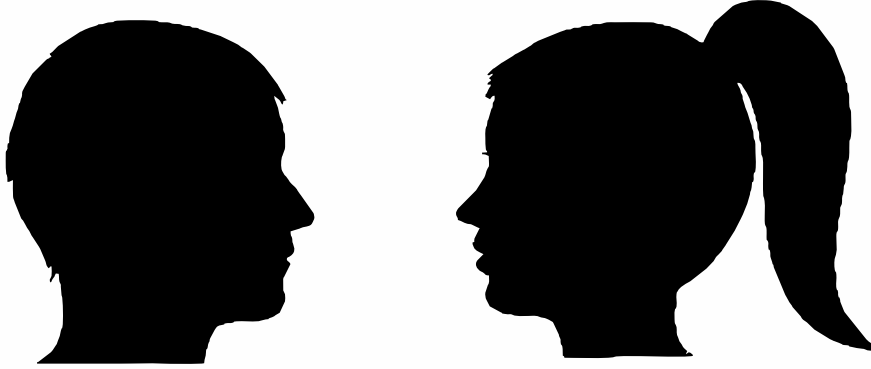

તમે પણ તમારા લેખ, વાતો, પ્રતિભાવો, કવિતાઓ, ચિત્રો અમને મોકલી શકો.
આવતા અંકમાં આપણે 'બાળલગ્ન' ની વાત કરીશું, તો એ અંગે પણ આપ અમને લખી શકો.

૯૫૮૬૫ ૨૭૫૦૯ નંબર પર અમને ટેક્સ્ટ / વ્હોટ્સ એપ મેસેજ કરો.

જો ખરેખર આપણા રોલ બદલીએ તો વિશ્વ જ બદલાઈ જાય,
તો આવો આપણે જ શરૂઆત કરીએ.

કચ્છ મહિલા વિકાસ સંગઠન

ડિઝાઇન : દેરીન મલ્હા